

מבט על, גיליון 803, 10 במארס 2016

מאחורי הקלעים של הפסקת האש בסוריה – והשלכותיה

צבי מגן, אודי דקל, ורה מיכלין

ב-27 בפברואר 2016 נכנסה לתוקף הפסקת אש בסוריה בין כוחות משטר אסד והאופוזיציה. הפסקת האש הושגה לאחר שארצות הברית ורוסיה הגיעו להבנות באשר לתנאיה, בשאר אל-אסד ונציגי המורדים שהשתתפו במגעים שהובילו לסיכום קיבלו תנאים אלה, והפסקת האש אף עוגנה בהחלטת מועצת הביטחון. 'המדינה האסלאמית', ג'בהת אל-נוסרה וכן קבוצות נוספות של מורדים ג'האדיים אינן שותפות להפסקת האש, בעוד רוסיה וארצות הברית סיכמו, כי ימשיכו להילחם נגדם תוך שיתוף פעולה ביניהן. למעשה, הפסקת האש הושגה לאחר מאמצים משולבים של שתי המעצמות, המובילות את המערכה המדינית לפתרון המשבר בסוריה. כל שאר הגורמים תלויים בסיוע של שתיהן ונתונים להשפעתן.

רוסיה פעלה נמרצות בשני ערוצים מקבילים לקידום הפסקת האש, כדי לתרגם את הישגיה הצבאיים בזירה הסורית להישגים מדיניים. הערוץ הראשון הוא הפעילות המבצעית – מתקפה משולבת מהאוויר וביבשה – נגד כוחות המורדים לשם שחיקתם, באמצעות קואליציה פרו-אסדית הכוללת את איראן, כוחות הצבא הסורי הנאמנים לאסד, חזבאללה ומיליציות שיעיות. הפגיעות הקשות בכוחות המורדים הביאו אותם להסכים להצטרף לשולחן המשא ומתן. הערוץ השני התמקד בקידום תהליך מדיני, בעיקר מול ארצות הברית, וגם מול ערב הסעודית. רוסיה חתרה לקדם הדברות מדינית כשידה על העליונה בשדה המערכה הצבאית ובכוחה להכתיב את תוצאת התהליך. את הישגיה בשטח, תרגמה רוסיה למתווה מדיני של "מפת הדרכים" להפסקת מעשי האיבה ולכינון תקופת מעבר לפתרון הסכסוך תוך 18 חודשים. יצוין שהמדיניות הרוסית בהקשרו של המשבר בסוריה מונעת גם משאיפתה של רוסיה לבסס את מעמדה במערכת הבינלאומית ולהפחית מהלחץ המדיני והכלכלי המופעל עליה על ידי המערב, בגין התנהלותה באוקראינה. לפיכך, מוסקבה הובילה את המאמץ ההתקפי המשולב של כוחות הקואליציה הפרו-אסדית, כדי להפגין נחישות וליצור לחץ על המערב ועל טורקיה גם באמצעות בריחה המונית של פליטים ממרחב הלחימה בסוריה לכיוון טורקיה. לא ברור אם במגעים שהתנהלו מאחורי הקלעים בין ארצות הברית לרוסיה, קיבלה האחרונה תמורות נוספות, כמו הקלות בסנקציות של המערב כלפיה.

ארצות הברית מצדה חתרה להשגת הפסקת אש, כדי למנוע מהקואליציה הפרו-אסדית לבסס את הישגיה הצבאיים ולהפוך אותם לעובדות בשטח, שיחזקו את המשך שלטונו של בשאר אל-אסד. בנוסף, ארצות הברית מעוניינת לעצור את גל הפליטים הבורחים מסוריה לאירופה, כדי להקל על בנות בריתה האירופיות. זאת, כשאין לה מענה צבאי למשבר בסוריה בשל הימנעותה משליחת כוחות קרקעיים למערכה וגם לנוכח אוזלת היד של המדינות הערביות הסוניות, המתקשות לגייס כוחות קרקעיים ללחימה בסוריה.

רוסיה יזמה משבר בסוף ינואר-תחילת פברואר 2016 סביב השיחות שנערכו בז'נבה (וועידת ז'נבה-3) במטרה להגיע להסדר טוב יותר בסוריה. השיחות קרסו כבר בתחילתן, בשל תחילתה של מתקפה קרקעית של הקואליציה הפרו-אסדית במרחב חלב. במקביל התקיימה פגישה בין יועצו של הנשיא ולדימיר פוטין, ולדיסלאב סורקוב, לבין עוזרת מזכיר המדינה האמריקאית לענייני אירופה ואירו-אסיה, ויקטוריה נולנד, שכל הנראה דנה גם בהסרת הלחץ הכלכלי מעל רוסיה וסימנה התקרבות בין הצדדים. השלב המכריע במשא ומתן בין המעצמות התרחש, כפי הנראה, בפברואר, במהלך כנס מינכן לביטחון שם התנהלו מגעים הן בשאלת הפסקת האש בסוריה והן בנוגע להקלת הלחץ הבינלאומי על רוסיה. במקביל למגעים קדחתניים בנושא הסורי, שניהל שר החוץ הרוסי, סרגיי לברוב, ראש ממשלת רוסיה דמיטרי מדבדב ניהל שיחות עם מנהיגים אירופיים במטרה להביא לסיום הלחץ הכלכלי והמדיני על רוסיה. שני הנושאים לא נקשרו רשמית, אך ניתן לשער שהצד הרוסי הצביע על הזיקה שקיימת ביניהם. בה בעת, התפתחה "הפגנת שרירים" בין רוסיה למערב באמצעות תרגילים צבאיים גדולים של שני הצדדים והכרזה על התעצמות נאט"ו באירופה. המגעים נמשכו

לאחר כנס מינכן, לפי דוברו של פוטיין "בשיחות דו-צדדיות סגורות", וכשבוע לאחר סיום הכנס סוכמו בשיחת טלפון בין הנשיאים פוטיין והנשיא אובמה. תוכן שיחות אלו לא הודלף, אך סביר להניח שנדונו בהם סלעי המחלוקת הבווערים בין המעצמות.

לעת עתה, למרות הפרות מקומיות, הפסקת האש מחזיקה מעמד ותורמת לקידום האינטרסים של המעצמות הן בזירת הלחימה והן בזירה המדינית הגלובלית. תנאי הפסקת האש, לפי פרסומים גלויים, עומדים בתוכנית הפעולה הרוסית: השלמת השלב השני של מעורבותה במשבר בסוריה ועיקרו קידום המהלך המדיני. ועתה, על רוסיה לרסן את הנשיא אסד, העשוי לחוש, כי נבלם מדינית לאחר ההצלחות שרשמו הכוחות המגבים אותו בשדה הקרב, ויקשה עליו להשלים עם הכללתם של ארגוני מורדים, המכונים על ידו כגורמי טרור, בהסכם הפסקת האש, ולסוג החסינות שהם זכו בו עקב כך. איראן מצדה לא הביעה התנגדות להפסקת האש, אפשר שעקב האבדות הרבות שספגו כוחות קודם של משמרות המהפכה בלחימה בסוריה ורצונה להנמיך פרופיל לתקופת מה בזירה זו. ערב הסעודית תמכה בהפסקת האש כדי להשיג הפוגה בלחימה עבור ארגוני המורדים שבהם היא תומכת וכדי לחדש את אספקת הציוד והנשק לכוחותיהם. גם טורקיה תמכה בהפסקת האש, כדי לעצור את ההישגים של המחותרת הכורדית בצפון סוריה וגם כדי להימנע מעימות ישיר עם ארצות הברית, שתומכת בכוחות הכורדים. צפוי שרוסיה וארצות הברית תפעלנה למצות את שלב הרגיעה כדי לעצב הסדר עתידי בסוריה, בטרם תקרוס הפסקת האש השבירה.

עיקר כוחן של ההבנות להפסקת האש, הוא התבססותן על הסכמה בין רוסיה וארצות הברית, הנחושות לקדם הסדר רחב יותר בסוריה, לאור הקושי לסמן 'משחק סיום' והתעייפות מהעיסוק במשבר בסוריה. לשם שמירת הפסקת האש יהיה עליהן לרסן שחקנים המעורבים במשבר – כל אחת במחנה שלה. לארצות הברית חשוב להתרכז בלחימה ב'מדינה האסלאמית' ושאלת מפתח הינה האם היא תצליח לשלב כוחות עם רוסיה בלחימה זו, ש'המדינה האסלאמית' היא בין השחקנים הרבים בזירה הסורית, שיהיו מעוניינים להפר את הפסקת האש.

ישראל בחרה לא להיות מעורבת בנעשה בסוריה ולכן גם אינה מהווה גורם משפיע על כינון הפסקת האש ועל שמירתה. נכון נהגה ישראל ששמרה על מסגרת יחסים תקינים עם רוסיה ועל תאום טקטי עמה במרחב האווירי בסוריה, שלא על חשבון הקשרים האסטרטגיים עם ארצות הברית. עם זאת, ייתכנו השלכות שליליות על ישראל בעקבות הפסקת האש: המצב שנוצר בשטח מחזק את הקואליציה הפרו-אסדית ואת הדומיננטיות האיראנית בסוריה. ובנוסף, ישראל תתקשה בנתונים הנוכחיים להחליט על ביצוע תקיפות אוויריות לסיכול העברת אמצעי לחימה מתקדמים מסוריה לחזבאללה, כדי שלא תואשם בהפרת הפסקת האש וכדי למנוע חיכוך עם רוסיה (יוזכר כי רוסיה פרסה לסוריה מערכת הגנה אווירית מתקדמת מסוג S-400 המכסה את שמי סוריה ולבנון). זאת ועוד, ככל שהפסקת האש תימשך וחזבאללה יהיה משוחרר מעול הלחימה שלו בסוריה, כך יוכל להתפנות לאתגר את ישראל בזירה הצפונית ובזירת הטרור הבינלאומי.